

Kocaeli **ilahiyat** Dergisi

ISSN: 2664-677X

Kocaeli Theology Journal

İBÂDÎ FIKHINDA NAMAZA AİT HÜKÜMLER VE DELİLLERİ PROVISIONS AND EVIDENCES REGARDING PRAYER IN IBADI FIQH

Ahmet Faruk GÖKSÜN

Arş. Gör, Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, Kocaeli/Türkiye
ahmetfarukgoksun@gmail.com, orcid.org/0000-0003-0107-0492

Makale Bilgisi / Article Info

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 10 Kasım 2021 / 10 November 2021

Kabul Tarihi / Accepted: 28 Kasım 2021 / 28 November 2021

Yayın Tarihi / Published: 29 Aralık 2021 / 29 December 2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık 2021 / December 2021

Cilt: 5, Sayı: 2 Volume: 5, Issue: 2, Sayfa / Pages: **475-502**.

Cite as / Atıf: Göksün, Ahmet Faruk. "İbâdî Fıkıhında Namaza Ait Hükümler ve Delilleri [Provisions and Evidences Regarding Prayer in Ibadi Fiqh]". Kocaeli İlahiyat Dergisi- Kocaeli Theology Journal, 5/2 (Aralık/December 2021), **475-502**.

İntihal: Bu makale, intihal tarama programlarıyla taranmış ve intihal tespit edilmemiştir.
Plagiarism: This article has been scanned with plagiarism screening programs and plagiarism has not been detected.

Etik Beyan / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği yazar(lar) tarafından beyan olunur / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kider>

Copyright © Published by Kocaeli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Kocaeli University, Faculty of Theology, Kocaeli / Turkey.

CC BY-NC-ND 4.0

Öz

İslam'ın beş temel esasından birisi olan namaz ibadeti önemine binaen fıkıh kitaplarında kendisine en çok yer ayrılan ve en çok tafsilata girilen konular arasında yer almaktadır. Fakihler namaza ait her bir detayı özel olarak incelemişler ve konuyla alakalı naslar ışığında hükümler koymuşlardır. İtikâdî bir mezhep olmasının yanı sıra fikhî bir mezhep olan İbâdiyye mezhebine mensup fakihler de kitaplarında namaz bahislerine genişçe yer vermişlerdir. Mezhep içerisinde yer alan namaza ait hükümlerin büyük çoğunluğunda ortak nasların itibara alınması sonucu diğer mezheplerle benzer hükümler verilmiştir. Ancak dört büyük mezhep arasında ihtilaf bulunduğu gibi İbâdiyye mezhebi ve diğer mezhepler arasında da ihtilaflar bulunmaktadır. Mezhebe ait bazı görüşler dört büyük mezhebin içerisinde bulunan mezheplerden bazıları ile uyum içerisinde olmakla birlikte, mezhep içerisinde bu mezheplerin hepsinden farklı görüşler de bulunmaktadır. Bu makale İbâdiyye mezhebi içerisinde namaza ait farklı ya da dikkat çekici hükümleri delilleri ile birlikte zikretme amacıyla kaleme alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: İbâdiyye Mezhebi, İbâdî Fıkıhı, Namaz, Kıraat, Tekbir

Abstract

One of the five pillars of Islam, prayer is one of the most frequently cited and detailed topics in fiqh books. They have specially studied every detail of prayer and have established juristic opinion in light of verse of the Koran and hadiths. Jurists belonging to the Ibadiyya madhhab, which is a fiqh view, have also given wide coverage to prayer events in their books. In the madhhab, juristic opinions were given similarly with in accordance with the estimates in the areas in a planning that belongs to the prayer. However, as there are four major regional conflicts, there are also conflicts between the Ibadiyya sect and other people. Not only there are their remarks that keep pace with four madhhab; but also hetero remarks dissent from four madhhab. This article is written to explain different and remarkable juristic opinions with its evidence in the Ibadiyya madhhab.

Key Words: Ibadiyya Madhhab, Fiqh of Ibadi, Prayer, Kıraah, Takbir

Giriş

İbâdiyye mezhebi Hâricîlerin en mutedil ve Ehl-i Sünnet'e en yakın fırkası olarak bilinmekte olup Hâricîlerin günümüze ulaşan tek koludur. Günümüzde başta Umman olmak üzere Libya, Cezayir, Tunus gibi ülkelerde bu mezhebin mensupları bulunmaktadır. İbâdiyye mezhebi hem itikadî hem de amelî/fikhî bir mezhep olduğundan bu mezhebin mensupları itikatta oldukları gibi amelde de bu mezhebe mensup durumdadırlar. İbâdiyye mezhebi gerek muhalif kitaplarda bazı olumsuz ifadeler ile anılması gerek ilmî merkezlere uzaklığı gerekse de kendisini ümmetin geri kalanından soyutlaması sebebiyle yeterince ve kendi kaynakları üzerinden araştırılmamıştır. Mezhep üzerinde yapılan araştırmalar genelde mezhebin itikadî boyutunu ele aldığından dolayı bu mezhebin aynı zamanda fikhî bir boyutunun olduğu göz ardı edilmiş ya da görmezden gelinmiştir. Halbuki İbâdiyye mezhebinin hicrî ikinci-üçüncü asırlardan itibaren oluşmaya başlayan ve günümüzde dahi devam eden geniş bir fıkıh literatürü bulunmaktadır.

Bu makalede zikredilen hükümlerin alındığı eserlere bakıldığında İbâdî fîrû fıkıh literatüründen bazı örnekler görülecektir. Bu alandaki eserler daha fazla olmakla birlikte makalenin amacı İbâdî fîrû fıkıh literatürünü ortaya koymak olmadığı için temsil gücü yüksek mezkur eserleri kullanmak yeterli görülmüştür.

Bu çalışmada İbâdiyye mezhebinin itikadi boyutuna temas edilmeyecek, İbâdî fıkıhının kurucu isimlerine dair bazı ön bilgiler verildikten sonra mezhebin namaza ait farklı veya dikkat çekici hükümlerine delilleri ile birlikte yer verilmeye çalışılacaktır.

1. İbâdî Fıkıhının Kurucuları

İbâdiyye mezhebi kaynaklarında ittifakla belirtildiği üzere mezhebin kurucu ismi Abdullah b. İbâd değil, tâbiî alim Câbir b. Zeyd'dir.¹ Mezhep, Emevi iktidarı sırasında yaşanan baskı politikaları dolayısıyla o dönemde kitman imametine² dair hükümleri uygulamıştır. İbâdîlerin iddialarına göre kitman imameti hükümlerinin uygulandığı dönemde mezhebin asıl imamı

1 İvaz Muhammed Halîfât, *Neşetü'l-Hareketi'l-İbâdiyye* (Amman: Matâbiu Dâriş-Şa'b, 1978), 86.

2 Kitman kelimesi saklanma-gizlenme gibi anlamlara gelmekte, kitman imameti ise İbâdîlere göre muhaliflerinin kuvvetli olduğu dönemde uygulanan imamet çeşidini ifade etmektedir. m.n.

olan Câbir b. Zeyd arka plandan mezhebi yönlendirirken, Abdullah b. İbâd mezhebin sözcülüğünü ve dışa bakan yüzü olma görevini üstlenmiştir.³ Bu durum ise mezhebin kurucusunun Abdullah b. İbâd olduğuna dair yanlış bir algının oluşmasına sebebiyet vermiştir. Kurucularının Abdullah b. İbâd olduğunu kabul etmeyen mezhep mensupları, mezhebin ona nispetle İbâdiyye mezhebi olarak isimlendirilmesine de uzun yıllar karşı çıkmıştır. Bunun yerine Ehlü'l-Hak, Ehlü'l-İstikame, Cemaatü'l-Müslimîn gibi isimleri kullanmışlar ancak hicri üçüncü asrın sonlarına doğru yaygınlığından dolayı "İbâdiyye" isimlendirmesini kabul etmek durumunda kalmışlardır.⁴ Mezhep kurucusu olarak kabul edilen Câbir b. Zeyd aynı zamanda mezhebin fikhî anlamdaki ilk imamı olarak kabul edilmektedir. Bu sebeple İbâdî fikhinin kurucuları⁵ anlatılırken mezhebe fikhî anlamda bir katkısı olmayan İbn İbâd anlatılmayacak, Câbir b. Zeyd'in hayatı ile başlanılacaktır.

1.1. Câbir b. Zeyd

İbâdiyye mezhebinin kurucusu olan Câbir b. Zeyd, Umman'ın Nizva şehrinin Fark köyünde dünyaya gelmiştir.⁶ Kaynaklar Câbir'in doğum tarihi hakkında ihtilafı bilgiler vermektedir. Zikredilen tarihlere bakıldığında onun doğum tarihinin hicrî 18 ile 22 yılları arasında olduğu anlaşılmaktadır.⁷ Câbir b. Zeyd, Basra'da yaşaması sebebiyle el-Basrî, aynı zamanda Umman kökenli olması dolayısıyla el-Umânî, doğduğu bölgeye nispetle el-Cevfî, Ezd kabilesine mensup olması sebebiyle el-Ezdî, Benî Yahmed'den olması sebebiyle Yahmedî ve büyük kızı Şa'sa'ya nispetle Ebûş-Şa'sa künyelerini taşımaktadır. Kitaplarda ise genelde bu künyelerin hepsi bir arada verilmemekte, müellifin seçimine göre bunlardan bazıları zikredilmektedir.

3 Amr Halife en-Nâmî, *Dirasât ani'l-İbâdiyye*, çev. Mihâil Hûrî (Tunus: Dâru'l-Garbi'l-İslami, 2012), 45.

4 Orhan Ateş, *Günümüz Umman İbâdiyyesi* (Uludağ Üniversitesi, Doktora Tezi, 2007), 45-46.

5 İbâdî fikhinin kurucu isimleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Ahmet Faruk Göksün, *İbâdî Fikhinin Tarihsel Gelişimi (Umman Örneği)* (İstanbul: İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, 45-26 ,(2021).

6 Ahmed b. Suud es-Siyâbî, *el-Medhal ile'l-Mezhebi'l-İbâdî* (Seeb/Umman: Mektebetü'd-Dâmirî, 2019), 13.

7 Sami Sakr İd Ebû Davud, *el-İmam Câbir b. Zeyd el-Ezdî ve Eserühü fi'l-Hayati'l-Fikriyye ve's-Siyasiyye* (Mifrak/Ürdün: Matâbiu'n-Nahda, 2000), 71.

Câbir b. Zeyd küçük yaşlarında ailesiyle birlikte Basra'ya göç etmiş ve hayatının büyük bir kısmını burada geçirmiştir. Basra'da bulunduğu müddette ise sık sık Hicaz bölgesine gitmiştir. Basra'daki ilmî ortamı güzelce değerlendiren Câbir, birçok alimden ders almış ve Kur'an ve sünnete dair çeşitli ilimler okumuştur.⁸ Hicazda Mekke ve Medine arasında sık sık gidip gelen Câbir, burada sahabenin büyükleri ile karşılaşma ve onlardan hadis dinleme imkânı bulmuştur. Bu sahabelerden bazıları Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Ömer, Enes b. Mâlik, Câbir b. Abdullah, Zeyd b. Sabit ve Müminlerin annesi Hz. Aişe'dir.⁹ Câbir, bu sahabelerden sadece hadis dinlemekle kalmamış, ayrıca onlardan rivayette de bulunmuştur. En çok rivayet ettiği hocası Abdullah b. Abbas olmakla birlikte Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Zübeyir, Abdullah b. Mesud, Hz. Aişe ve farklı sahabelerden hadis rivayetinde bulunmuştur.¹⁰ Kütüb-ü sitte olarak meşhur olan altı hadis kitabının hepsinde Câbir'in rivayetlerine yer verilmiştir.¹¹

Abdullah b. Abbas ile sıkı bir ilişkisi olan ve onun yakın talebelerinden olan Câbir'in şu sözü meşhurdur: “*Bedir ehlinde yetmiş kişiye yetiştim, Bahr (Abdullah b. Abbas) dışında hepsinin ilmîni kavradım.*”¹² Abdullah b. Abbas'ın da Câbir'i ve ilmîni övdüğü belirtilmektedir. Ondandır aktarılan şu söz de İbâdî muhitinde meşhurdur: “*Cabir b. Zeyd'e sorun, doğu ve batı ehli ona sorsa onun ilmîni onlara yeter.*”¹³ Kendisinden hadis rivayet ettiği sahabelerden olan Abdullah b. Ömer ise Cabir b. Zeyd'i Basra'nın fakihî olarak gördüğü için kendisine nasihatte bulunmuş ve Kur'an'a ve sünnete dayanmayan bir fetva vermemesini aksi halde hem kendisini hem başkalarını helak edeceğini hatırlatmıştır.¹⁴ Bu rivayetler Câbir'in ilmî konumunu göstermesi açısından önemlidir.

8 Salih b. Ahmed es-Savvâfi, *el-İmam Câbir b. Zeyd el-Umani ve Âsâruhu fi'd-Da'Ve* (Maskat/Umman, 1981), 32.

9 Siyâbî, *el-Medhal ile'l-Mezhebi'l-İbâdî*, 14.

10 Yahya Muhammed Bekkûş, *Fıkhu'l-İmam Câbir b. Zeyd* (Seeb/Umman: Mektebetü'd-Dâmirî, 2014), 44.

11 Abdullah b. Halife el-Haccî, *Taarraf ale'l-Mezhebi'l-İbâdîyye*, (Maskat/Umman Sultanlığı: Mektebetü'l-Enfâl, 2018), 51

12 Salim b. Hamed b. Süleyman el-Hârisî, *el-Ukudu'l-Fiddiyye fi Usuli'l-İbadiyye* (Umman: Vizaratü'-Türasi ve's-Sekafe Saltanatu Uman, 2017), 104.

13 Ebu'l-Abbas Ahmed b. Said ed-Dercîni, *Kitabu Tabakati'l-Meşayih bi'l-Mağrib* (Kostantiniyyel/Cezayir: Matbaatu'l-Ba's), II/205.

14 İsmail Lütfî Çakan, “Câbir b. Zeyd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), XI/537-538.

Câbir b. Zeyd'in hadis ve fetvalardan oluşan ve *Divânu Câbir b. Zeyd* olarak bilinen hacimli bir eser kaleme aldığı aktarılmaktadır. Ancak tarihi süreç içerisinde bu eserin nüshaları kaybolmuş ve günümüze ulaşamamıştır.¹⁵ Câbir'den günümüze ulaşan tek eser ise onun risalelerinin toplandığı bir nüshadır. Câbir'in arkadaşlarının sorularına cevaben yazdığı on sekiz risale yakın zamanlarda Amr Halife en-Nâmî tarafından bulunmuş ve tahkik edilerek yayınlanmıştır. Bu risaleler İbâdiyye mezhebine yönelik bu zamana kadar tespit edilmiş en eski belgeler olması yönüyle önemlidir.¹⁶ Bu risalelerin dışında ise farklı kitaplara yayılmış birçok fetva ve rivayeti bulunmaktadır. Bunlar, İbâdî fikhinin ilk dereceden kaynaklarını oluşturmaktadır.

Câbir b. Zeyd'in vefat tarihi de doğum tarihi gibi ihtilafıdır. Hicrî 93, 96, 103, 104 gibi tarihler zikredilmekle beraber tercih edilen görüş 93 tarihidir. Zira kaynaklarda Câbir'in Enes b. Malik ile aynı hafta içerisinde öldüğü belirtilmektedir ki Enes'in vefat tarihi hicrî 93 senesidir.¹⁷

1.2. Ebû Ubeyde Müslim b. Ebî Kerîme

İbâdî fikhinin ikinci imamı, Câbir'den sonra mezhebin riyasetini üstlenen Ebû Ubeyde Müslim b. Ebî Kerîme et-Temîmî'dir. Aslında Temim kabilesine mensup olmayan Ebû Ubeyde, bu kabileden olan Urve b. Udeyye'nin azatlı kölesi olduğu için bu künyeye sahiptir. Ebû Ubeyde künyesi ise büyük kızı Ubeyde'den dolayı kendisine verilmiştir.¹⁸ Hicrî 45 yılı dolaylarında Basra'da dünyaya gelen Ebû Ubeyde ilk eğitimine Urve'nin yanında başlamıştır. Sonrasında başta Câbir b. Zeyd'in olduğu farklı alimlerden dersler almış, özellikle Câbir'in yanında uzun müddet kalarak onun en seçkin öğrencilerinden olmuştur.¹⁹ Ebû Ubeyde'nin diğer bir hocası ise tâbiînin fakihlerinden olan Cafer b. Semmâk olmuştur. İlmi ve takvası ile meşhur olan Cafer, ayrıca sün-

15 Nâmî, *Dirasât anî'l-İbâdiyye*, 79-80.

16 *Resâilü'l-İmam Câbir b. Zeyd*, thk. Amr Halife en-Nâmî, (Libya: Daru'd-Da'Ve, 2018), 5-9.

17 Bekkûş, *Fıkhü'l-İmam Câbir b. Zeyd*, 11.

18 Muhammed b. Ahmed b. Seyf el-Bâdî, *el-İmam Ebû Ubeyde Müslim b. Ebî Kerîme Muallimen ve Kâiden* (Berke/Umman: Mektebetü Hazâinu'l-Âsâr, 2018), 11-13.

19 Siyâbî, *el-Medhal ile'l-Mezhebi'l-İbâdî*, 19.

netlerin ihya edilmesi ve bidatlerin ortadan kaldırılması için Halife Ömer b. Abdulaziz'in huzuruna çıkan İbâdî heyetinin içerisinde yer almıştır.²⁰

Bu hareketin mezhepleşmesi ve İslam dünyasının diğer bölgelerine yayılmasında hayati rol oynayan Ebû Ubeyde, mezhep mensuplarını üç tabakaya ayırarak onların eğitimiyle birebir ilgilenmiştir. Genel meclislerde halk tabakasına yönelik dersler vermiş, ihtiyarlar meclisinde mezhebin ileri gelenleri ile istişarelerde bulunmuştur. Asıl ve önemli olan mecliste ise İbâdî mezhebini yayacak ve “*hameletü'l-ilm*” olarak bilinen dâileri özel olarak yetiştirmiştir.²¹ Bu meclislerde yetiştirilen öğrenciler, zeki ve kabiliyetli kişiler arasından seçilmekte, sonrasında geldikleri bölgelere tekrar gönderilerek orada davet çalışmaları yapmaları istenmekteydi. İbâdiyye mezhebi bu sayede Horasan, Umman, Hicaz, Yemen ve Kuzey Afrika bölgelerine yayılmıştır. Bu öğrenciler aynı zamanda mezhebin muteber fakihlerinden olmuşlardır.²²

Ebû Ubeyde'nin *hameletü'l-ilm* projesinin en önemli meyvesi ise bu öğrencilerin gittikleri yerlerde İbâdî imametine dayalı yönetimler kurmuş olmalarıdır. Bu bağlamda Abdullah b. Yahya el-Kindî (Tâlibü'l-Hak) Yemen'de İbâdî imametini ilan etmiştir.²³ Yemen'de Tâlibü'l-Hak ile birlikte olan Cüendâ b. Mesud ise onun öldürülmesinin akabinde Umman'a gelerek burada h. 132 yılında İbâdî imametine dayalı ilk devleti kurmuştur.²⁴ Kuzey Afrika'da ise ilk başta Ebû'l-Hattab el-Meâfirî tarafından İbâdî imametine dayalı devlet kurulmuş, onun yıkılmasından sonra Abdurrahman b. Rüstem tarafından yüz yıldan uzun ömürlü olacak Rüstemîler devleti kurulmuştur.²⁵ Günümüzde Cezayir, Libya ve Tunus'ta yaşayan İbâdîler, varlıklarını bu devletin o bölgede hüküm sürmüş olmasına borçludurlar.

20 Mübarek b. Abdullah b. Câbir er-Râşidî, *el-İmam Ebû Ubeyde Müslim b. Ebi Kerime et-Temîmî ve Fıkhuhu* (Umman Sultanlığı: Matabiü'l-Vefa, 1993), 39-40.

21 Bâdî, *el-İmam Ebû Ubeyde Müslim b. Ebi Kerime Muallimen ve Kâiden*, 102-108.

22 İsmail b. Salih b. Hamdan el-Ağberî, *el-Medhal ile'l-Fıkhi'l-İbâdî* (Seeb/Umman Sultanlığı: Mektebetü'd-Dâmirî, 2013), 291.

23 Nâsır b. Ali b. Salim en-Nedâbî, *el-İmâmetü'l-İbâdiyye fi'l-Yemeni ve'l-Hicaz* (Seeb/Umman Sultanlığı: Mektebetü'd-Dâmirî, 2019), 59-60.

24 Râşidî, *el-İmam Ebû Ubeyde Müslim b. Ebi Kerime et-Temîmî ve Fıkhuhu*, 332.

25 Süleyman Başa el-Barûnî, *el-Ezberü'r-Riyadiyye fi Eimmeti ve Mülûki'l-İbâdiyye* (Londra: Daru'l-Hikme, 2005), 42.

Ebû Ubeyde'den bize ulaşan tek eser zekat hakkındaki sorulara cevaben yazdığı *Risâletü'z-Zekat* isimli risaledir. Risalenin başlangıcından anlaşıldığı üzere Mağrib'deki mezhep mensupları bir mektup yazarak davet çalışmalarına başladıklarını Ebû Ubeyde'ye bildirmekte ve bazı sorular sormaktadırlar. Toplamda kırk sekiz mesele bulunan risalede sorular; zekatın gerektiği mallar, zekatın nasıl toplanılacağı ve kimlere zekat verileceği konuları etrafında dönmektedir.²⁶ Bu risale Ebû Ubeyde'nin fihhına dair bize ipuçları vermesinin yanında Mağrib'de yaşayan İbâdîlerin Ebû Ubeyde'yi hala bir merci olarak gördüklerini de ispatlar niteliktedir. Ebû Ubeyde'nin bu risalesinin dışında farklı kitaplara yayılmış halde bulunan birçok rivayeti ve fetvası bulunmaktadır. Câbir'in rivayetleri ile birlikte, bu rivayetler, mezhebin fikhî görüşlerinin oluşmasına önemli katkı sağlamıştır. Ayrıca Câbir b. Zeyd'den aktarılan hadis ve fetva rivayetlerinden birçoğunun Ebû Ubeyde kanalı ile bize aktarıldığını belirtmek gerekir.

Ebû Ubeyde'nin vefat tarihi için hicri 135, 145 ve 150 gibi farklı rivayetler bulunmaktadır.²⁷ Kaynaklar tarafından genelde tercih edilen ise onun hicri 145 senesinde vefat ettiği.

1.3. Rebi' b. Habîb el-Ferâhîdî

Ebû Ubeyde'nin vefatı ile mezhebin başına geçen Rebi' b. Habîb, Umman'ın Bâtına bölgesinde dünyaya gelmiştir. Sonrasında o dönemde Umman'dan göç edenlerin vatan edindiği Basra'ya ilim talebi için göç etmiştir.²⁸ Bu sebeple el-Basrî ve el-Umânî nisbelerini taşımaktadır.

Ebû Ubeyde'nin seçkin öğrencilerinden olan Rebi, ilminin çoğunu ondan almış ve onun yanında uzun yıllar ders görmüştür. Rebi'in hocaları arasında Ebû Ubeyde dışında Dımâm b. Sâib ve Ebû Nuh Sâlih ed-Dehhân bulunmaktaydı. Zira Rebi'in "*Ben fikhî şu üç kimseden ezberledim; Ebû Ubeyde, Dımâm ve Ebû Nuh*" dediği rivayet edilmektedir.²⁹ Henüz Ebû Ubeyde hayattayken onun

26 Râşidî, *el-İmam Ebû Ubeyde Müslim b. Ebi Kerime et-Temîmî ve Fıkhuhu*, 670-695.

27 Bâdî, *el-İmam Ebû Ubeyde Müslim b. Ebi Kerime Muallimen ve Kâiden*, 82-83.

28 Salim b. Hammud b. Şamis es-Siyâbî, *İzâletü'l-Vâse an Etbâi Ebi'ş-Şâse* (Kahire: Vizaratü'l-Türasi ve's-Sekafe Saltanatu Uman, 1979), 40.

29 Fehd b. Ali b. Hâşil es-Sa'dî, *Mu'cemü'l-Fukahai ve'l-Mütekellimine'l-İbâdîyye, (Kısmü'l-Meşrik) Mine'l-Karnî'l-Evvelî'l-Hicri İla Bidayeti'l-Karnî'l-Hamîs Aşere'l-Hicri* (Maskat/Umman

yerine insanlara fetva vermesi için hacca gönderilen Rebi' hakkında Ebû Ubeyde'nin "Fakihimiz, imamımız ve takvalımız" dediği aktarılmaktadır.³⁰

Rebi' b. Habîb'in fakih yönünden ziyade muhaddis yönü daha fazla bilinmektedir. Zira Rebi', İbâdîler tarafından Kur'an'dan sonra en sahih kaynak olarak zikredilen ve kendi adıyla anılan *Müsned*'i (*el-Câmiu's-Sahîb*) kaleme almıştır. Bu eser İbâdîlerin hadis alanındaki dayanaklarını oluşturmaktadır.³¹ Bu eseri önemli kılan diğer bir nokta ise Câbir b. Zeyd ve Ebû Ubeyde'den aktarılan rivayetlerin bize bu kitap yoluyla ulaşmış olmasıdır. Kitap üzerinde tarihten günümüze farklı tahkik ve şerh çalışmaları yapılmıştır. Rebi' b. Habîb'in *Müsned* dışında *Kitâbu'l-Akide*, *Âsâru'r-Rebi' b. Habîb*, *er-Risaletü'l-Hucce* gibi eserleri bulunmaktadır. Ayrıca Rebi' b. Habîb'in verdiği fetvalardan oluşan ve *Fütüya'r-Rebi'* adıyla basılmış olan bir kitap daha bulunmaktadır.³² Özellikle zikredilen son eser Rebi'in fıkıhına dair bilgiler edinmek için önemli bir kaynak niteliğindedir.

Ömrünün son demlerinde tekrar ana vatanı olan Umman'a dönen Rebi' b. Habîb ölene kadar burada yaşamıştır. Vefat tarihi hakkında kesinlik bulunmamakla beraber hicrî 175-180 yılları arasında vefat ettiği belirtilmektedir.³³

2. İbâdî Fıkıhında Namaza Ait Dikkat Çekici Hükümler ve Delilleri

Namaz, İslam'ın beş temel esasından biri olup Kur'an'da çok defa emredilmiş bir ibadettir. Kur'an'da emredilen namazın keyfiyeti ise Peygamberimizin (s.a.v.) uygulamaları ile bize aktarılmıştır. Fıkıh kitaplarında da sünnetten bize aktarılan uygulama ve hadislerle binaen namaza ait detaylı hükümler konulmuştur. Namaza ait hükümlerin fıkıh kitaplarında en çok yeri kaplayan ve en fazla detaya girilen konulardan biri olduğu söylenilirse mübalağa edilmiş olmaz. Mezhepler ise her biri farklı delil veya yorumlara dayanarak bazı

Sultanlığı: Mektebetü Maskat, 2008), I/235.

30 Dercini, *Kitabu Tabakati'l-Meşayih bi'l-Mağrib*, II/276.

31 Ebû Yakup Yusuf b. İbrahim el-Vercelâni, *Kitâbu'r-Tertib fi's-Sahîhi min Hadisi'r-Rasul (s.a.v)* (Maskat/Umman Sultanlığı: Mektebetü Maskat, 2019), 5.

32 *Fütüya'r-Rebi' b. Habîb*, thk. Talal b. Halife b. Hamed Âl Abdusselam (Maskat/Umman Sultanlığı: Zâkiratu Uman, ts.), 35-36.

33 Ahmet Özdemir, *İbâdîyye'nin Ana Hadis Kaynağı Rebi' b. Habîb'in Müsnedi* (Mardin: Şırnak Üniversitesi Yayınları, 2018), 52-53.

meselelerde farklı hükümlere ulaşmıştır. Biz burada İbâdî fıkında bulunan namaza ait farklı veya dikkat çekici birtakım görüşleri delilleri ile birlikte zikretmeye çalışacağız.

2.1. İstiftah Duası

İstiftah, kelime olarak başlangıç, açılış manasına gelmekte olup terim anlamı olarak “*Namazda başlangıç tekbirinden sonra me’sur bir dua okumak*” anlamına gelmektedir.³⁴ İstiftah duasının biri “Sübhanek”³⁵ olarak bilinen, diğeri ise “Tevcih duası”³⁶ olarak bilinen iki farklı türü bulunmaktadır.

İbâdîler, İstiftah duasının hükmü ve hangi duanın okunması gerektiği konularında diğer mezheplerden ayrılmaktadır. Zira onlar, diğer mezheplerin aksine bu iki duayı birlikte okunmasını mendup olarak kabul etmektedir.³⁷ Ancak birinci dua Peygamberimizden (s.a.v.) nakledildiği için onu farz ya da sünnet olarak görürken Hz. İbrahim’in duası olan tevcih duasını müstehap olarak görmektedirler.³⁸ Buna binaen kişi eğer Sübhanek’e okur ve tevcih duasını terk ederse ona yeterli olur, ancak bunun aksi yeterli olmaz. İstiftah duasını okumayı tamamen terk eden kişi için ise çoğunluğun görüşü bunun kasıtlı olması durumunda namazı bozduğu, unutmada durumunda ise bozmadığı şeklindedir.³⁹

İbâdîlerin bu konuda ikinci ayrıştıkları nokta İstiftah duasının ne zaman okunacağı ile alakalıdır. Onlara göre İstiftah duası iftitah tekbirinden önce okunur.⁴⁰ Zira Peygamberimizden (s.a.v.) aktarılan rivayetler bunu göstermektedir. “*Hz. Peygamber (s.a.v.) namaza başladığı zaman “Sübhanekella-*

34 Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 262, (2019).

35 سبحانه اللهم وبحمدك، وتبارك اسمك، وتعالى جدك، ولا إله غيرك

36 وجهت وجهي للذي فطر السماوات والأرض حنيئا وما أنا من المشركين. إن صلاتي ونسكي ومحياي ومماتي لله رب العالمين لا شريك له وبذلك أمرت وأنا من المسلمين

37 Muhammed b. Yusuf Ettafeyyîş, *Şerhu Kitabi'n-Nîl ve Şifâi'l-Alîl* (Cidde: Mektebetü'l-İrşâd, 985), II/113.

38 Nureddin Abdullah b. Humeyd es-Sâlimî, *Meâricü'l-Âmâl ale Medârici'l-Kemâl bi-Nazmi Muhtasari'l-Hisâl*, thk. Hamza b. Süleyman es-Sâlimî ve diğertleri (Mektebetü'l-İmami's-Sâlimî, 2010), IV/45-46.

39 Ebû Bekir Ahmed b. Abdullah b. Musa el-Kindî, *el-Musanef*, thk. Mustafa b. Salih Bâcû, (Umman: Vizaretü'l-Evkâf ve Ş-Şuun ed-Diniyye, Saltanatu Uman, 2016.), IV/104.

40 Raşid b. Salim b. Raşid el-Bûsâfî, *er-Risaletü'r-Raziyye fî Mesaili's-Salati Indel-İbâdiyye*, 2014, I/214.

hümme ve bihamdike ve tebarekesmüke ve teâlâ ceddüke vela ilâhe gayruk” derdi.”⁴¹ İbâdîlerin hadis ve fıkıh kaynaklarından birisi olan Müdevvene’de ise şöyle bir rivayet bulunmaktadır: “Ömer b. Hattab (r.a.) namaza kalktığında ‘Sübhane-kellahümme ve bihamdike ve tebarekesmüke ve teâlâ ceddüke vela ilâhe gayruk’ der, sonra kovulmuş şeytandan Allah’a sığınır ve tekbir getirirdi.”⁴² İbâdîler, İstiftah duasının iftitah tekbirinden sonra yapıldığını gösteren rivayetlerin bulunduğunu kabul etmekte, ancak ihtilaftan kurtulma amacıyla İstiftah duasını tekbirden önce okumak gerektiğini söylemektedir. Zira öncesinde okunduğunda namazın sıhhatine zarar vermezken sonrasında okunduğu durumda özellikle tekbirle kıraat arasına bir şey girmemesi gerektiği görüşünde olanlara göre namazın sıhhatinde sıkıntı oluşturabilmektedir.

2.2. İftitah Tekbirinde Ellerin Kaldırılması

İftitah kelimesi açılış anlamına gelmekte, iftitah tekbiri ise namaza kendisiyle başlanıldığı için bu isimle anılmaktadır. İftitah tekbiri yerine “ihram tekbiri” ya da “tahrime tekbiri” ifadeleri de kullanılmaktadır. Zira bu tekbirle birlikte namaza başlanıldığı için namaz dışında yapılması helal olan filler haram hale gelmektedir.⁴³

İbâdîler “*Namazın anahtarı abdesttir. Tahrimi tekbir, tahtili ise selâmdır*”⁴⁴ hadisi dolayısıyla tekbir getirmenin farz olduğunu kabul etmekte, ancak tekbir sırasında ellerin kaldırılmaması gerektiği görüşünü benimsemektedir. Bu görüşü ise kendilerinin en güvenilir hadis kaynağı olarak niteledikleri Rebi’ b. Habîb’in *Müsned*’indeki şu hadise dayandırmaktadırlar: “*Sanki benden sonra gelecek ve namazda ellerini binicisine karşı koyan atın kuyruğu gibi kaldıracak kimseleri görür gibiyim.*”⁴⁵ Sâlimî bu hadisin şerhinde Enes b. Mâ-

41 Ebû ‘Abdullâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce*, ts., I/264.

42 Ebû Ğânim Bîşr b. Ğânim El-Horasânî, *el-Müdevvenetü'l-Kübra*, thk. Muhammed b. Yusuf Ertafeyyîş, (Umman: Vizaratü’-Türasi ve’s-Sekafe Saltanatu Uman, 2008), I/251.

43 Saffet Köse, “Tekbir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), XXXX/341-343.

44 Ebû Dâvud, Taharet, 31: Tirmizî, Taharet, 3

45 Ebû Muhammed Abdullah b. Humeyd es-Sâlimî, *Şerhu’l-Câmi’i’s-Sahib, Müsnedü’l-İmam Rebi’ b. Habîb b. Amr el-Ferâhidî el-Ezdî* (Maskat/Umman Sultanlığı: Mektebetü Maskat, 2019), I/383.

lik'ten (r.a.) gelen bir rivayet daha aktartmaktadır ki o da şudur: “*Namazda ellerini kaldıran kimsenin namazı yoktur.*”⁴⁶

İbâdî alimler, namazda ellerin kaldırıldığına dair rivayetlerin varlığını kabul etmekte, ancak onların yukarıda zikredilen hadisler ile neshedildiğini düşünmektedir. Meşhur İbâdî fakihlerinden İbn Bereke bu konuda ellerin hem kaldırıldığına hem de kaldırılmadığına dair rivayetlerin bulunduğunu söylemekte, ancak bunlardan hangisinin Peygamberimizin (s.a.v.) son ameli olduğunun bilinemeyeceğini belirtmektedir. Bu durumda ise İbaha-i asliyye kaidesince yok olana, yani ellerin kaldırılmamasına dönüleceğini söylemektedir.⁴⁷

2.3. Namazda Elleri Bağlama

Namaza başladıktan sonra ellerin hangi pozisyonda duracağı mezhepler arası ihtilafı konulardan birisidir. İbâdiyye mezhebine göre tekbir sırasında eller kaldırılmayıp yanlara sarkıtıldığı gibi namaz esnasında da eller bağlanmayıp yanlara sarkıtılır. Onlara göre elleri bağlamak sünnetten olmadığı gibi meşru da değildir. Hatta namazda elleri bağlamak zaid bir fiil sayıldığından dolayı bu şekilde kılınan namaz sahih olmamaktadır.⁴⁸

İbâdîlerin bu konuda delil aldıkları hadis ise Peygamberimizin (s.a.v.) şu sözüdür: “*Sanki namazda sağ ellerini sol ellerinin üzerine koymuş Yahudi habamlarına bakıyor gibiyim.*”⁴⁹ İbâdîler ayrıca namazda asıl olanın elleri kaldırmanın ve elleri bağlamanın yokluğu olduğu ve asıl olanın ispat için bir delile ihtiyaç duymadığını söylemektedir. Onlara göre namaz içerisinde namaz fiillerinden olmayan hareketleri yapmak caiz değildir. Bundan dolayı ise namazlarında iftitah tekbiri dışında artı bir hareket yapmaktan kaçınmaktadırlar. Zira namazda huşu için evla olan az hareket etmektir.⁵⁰

Bu konu hakkında özel kitap yazan Bûsâfi, kendi görüşlerinin doğruluğunu ispat etmek amacıyla iftitah tekbiri sırasında elleri kaldırma ve namaz

46 Sâlimî, *Şerhu'l Câmii's-Sahib*, I/384

47 Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Bereke İbn Bereke el-Behlevî el-Umanî., *Kitâbu'l-Câmi*, thk. Mustafa b. Sâlih Bâcu, (Umman: Vizaratü'-Türasi ve's-Sekafe Saltanatu Uman, 2017), II/793.

48 Bûsâfi, *er-Risaletü'r-Raziyye fi Mesaili's-Salati Inde'l-İbâdiyye*, I/229.

49 Ebû Bekr b. Ebî Şeybe 'Abdullâh b. el-Absî, *el-Musannef* (Riyad: Dâru Kunûzi İşbilyâ, ts.), III/364.

50 Bûsâfi, *er-Risaletü'r-Raziyye fi Mesaili's-Salati Inde'l-İbâdiyye*, I/421-423.

esnasında elleri bağlama hakkında gelen hadisleri; senet, raviler, metin vb. farklı açılardan uzun uzun incelemektedir. Ayrıca kitabında hadis ve hadis usulüne dair birçok meseleyi de irdelemektedir.⁵¹

2.4. Her Rekatta Fatıha Okunması

İbâdîlere göre kişi ister imam olsun ister cemaat isterse de tek başına namaz kılsın her rekatta Fatıha suresini okuması vacip/farzdır. Fatıha'nın okunması farz olduğundan dolayı da kişi kasten ya da unutarak Fatıha'yı okumayı terk ederse namazı bozulmuş olmaktadır.⁵² İbâdîler ayrıca Fatıha'nın okunmasını bir rükün olarak gördüklerinden dolayı onun bir ayetini ya da ayetinin bir kısmını kasten tekrarlayan kişinin namazına da fasit olarak görmektedir. Zira kişi böylece namazın rükünlerinden birisini kasten tekrar etmiş olmaktadır. Ancak kişi unutma ya da okuduğunu düzeltme kastıyla tekrarlarsa bunda bir beis yoktur.⁵³

İbâdîler cemaatle kılınan cehri namazlarda cemaatin Fatıha'yı okumasını farz olarak görmekte ancak imamı geçmemeleri için imamın okuduğu her ayetin peşine cemaatin içlerinden o ayeti okuması gerektiğini söylemektedirler. Bu durumun “*Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin ve sessiz durun*”⁵⁴ ayetiyle çelişmemesi için bu ayetin hükmünün namazda Fatıha dışındaki surelerin okunması durumunda geçerli olduğunu söylemektedirler.⁵⁵

Fatıha'nın her rekatta okunması hakkında birçok hadis ve rivayet zikreden İbâdîlerin bu konudaki delillerinden en güçlüsü ise “*Fatıha'yı okumayan kimsenin namazı yoktur*”⁵⁶ mealindeki hadistir.

2.5. Fatıha'nın Kaza Edilmesi

İbâdîlerde Fatıha suresinin okunmasının farz olduğunu ve namazın rükünlerinden birisi sayıldığı yukarıda zikredilmişti. Onlar Fatıha'nın namazın rükünlerinden birisi olduğu kabulüne binaen namaza sonradan yetişip Fati-

51 Kitabın künyesi için bkz. Raşid b. Salim b. Raşid el-Bûsâfi, *el-Belâğü'l-Mübin fi İztırabı Ehâdisi Raf'i ve Kabzi'l-Yedeyn*, (Umman, 2013)

52 Sâlimî, *Meâricü'l-Âmâl ale Medârici'l-Kemâl bi-Nazmi Muhtasari'l-Hisâl*, IV/96-97.

53 El-Mu'tasım b. Said el-Mi'veli, *el-Mu'temed fi Fıkhi's-Salât* (Beyrut/Lübnan: Mektebetü'l-İstikame, 2018), 216-217.

54 Araf Suresi, 7/204

55 Bûsâfi, *er-Risaletü'r-Raziyye fi Mesaili's-Salati Inde'l-İbâdiyye*, II/46-47.

56 Tirmizî, *Kitabu's-Salat*, rkm.247; Nesâî, *Kitabu İftitahi's-Salat*, rkm.910

ha'ya okumaya fırsat bulamayan kimsenin, imam namazını bitirdikten sonra Fatihâ'yı kaza etmesi gerektiği görüşündedir.⁵⁷

Salimî, namaza sonradan yetişip Fatihâ'yı okuyamayan kimsenin durumunu şöyle aktarmaktadır: “*Kişi, imam namaza başladıktan sonra gelip namaza durursa yetiştiği kısmı imam ile birlikte eda eder. İmam selam verdikten sonra ise kalkarak kaçırıldığı kısmı kaza eder. Örneğin Fatihâ'yı kaçıran kimse ayağa kalkar, Fatihâ'yı okur ve selam verir. Ne ayağa kalkarken ne de otururken tekbir getirir. Çünkü bu kimse hiçbir tekbiri kaçırmamış, sadece Fatihâ'yı kaçırmıştır.*”⁵⁸ İbâdîlerin bu konudaki delilleri yukarıda zikredilen Fatihâ okunmadan kılınan namazın olmayacağını belirten hadislerdir.

2.6. Fatihâ'dan Sonra Amin Demek

Dört mezhep Fatihâ okunduktan sonra amin denmesi konusunda ittifak halindedir. İbâdîler ise bu konuda farklı bir görüş benimseyerek Fatihâ'dan sonra amin denilmesinin meşru olmadığını ve Fatihâ'dan olmadığı konusunda icma bulunan amin kelimesinin söylenmesinin zaid bir amel olduğunu söylemektedirler.⁵⁹ Meşhur İbâdî alimlerinden Bisyevî bu konuda şöyle demektedir: “*İnsanlar amin denilmesi konusunda ihtilaf etmiştir. Bazı kimseler bunu Nebi'den (s.a.v.) rivayet etmiştir. Eğer bu müekked olsaydı 'Semiallahu limen Hamideh' gibi meşhur olurdu. Bunun üzerine ittifak edilmediği için söylenilmesini gerekli görmedik. Ayrıca bu konuda rivayetler birbirinden farklı gelmiş, kimisinde açıktan kimisinde gizliden söylenmiştir. Eğer sabit olsaydı bir tanesi üzerine ittifak edilirdi. Nebi'den (s.a.v.) şöyle rivayet edilmiştir: 'Bizim bu namazımızda insan kelamından bir şeyin konuşulması uygun olmaz.'*⁶⁰ Amin de insan kelamındandır ve nas ya da sünnet olduğuna dair bir icma bulunmamaktadır. Namazda konuşma yasağı geldiği için biz amin sözünü terk etme görüşünü benimsedik. Böylece namazın şartlarından birisi eksik kalmamakla birlikte şüphe içine de girilmemiş olmaktadır.”⁶¹

57 Bûsâfi, *er-Risaletü'r-Raziyye fi Mesaili's-Salati Inde'l-İbâdiyye*, II/96.

58 Nureddin es-Sâlimî, *Telkinu's-Sıbyân* (Vizaretü'l-Evkâf ve's-Şuun ed-Diniyye, Saltanatı Uman, 2004), 23.

59 Bûsâfi, *er-Risaletü'r-Raziyye fi Mesaili's-Salati Inde'l-İbâdiyye*, II/51

60 Müslim, *Kitabu'l-Mesâcid*, Babu Tahrimi'l-Kelam fi's-Salat, rkm.538

61 Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Bisyevî, *Câmiu Ebi'l-Hasan el-Bisyevî*, ts. thk. Süleyman b. İbrahim Babziz el-Vercelani ve Davud b. Ömer Babziz el-Vercelânî, II/995-996. 6

Bu konuda amin denilmesine dair rivayetlerin bulunduğunu kabul eden İbâdîler, bu rivayetlerin çoğunun metin ve senet yönünden illetlere sahip olduğunu söylemekte, sahih kabul edilen rivayetlerin ise namazda konuşmanın yasaklanması hakkındaki hadis ile neshedildiğini belirtmektedirler. Onlara göre namazda insan kelamı konuşmak yasak olduğuna göre amin demenin terk edilmesi daha ihtiyatlı olan görüştür.⁶²

2.7. Namazda Kunut Duası Okuma

İbâdîler gerek vitir namazında gerek sabah namazında gerekse de başka herhangi bir namazda kunut okumanın meşru olmadığını söylemektedirler. Onlara göre kunut okumak da yukarıda zikredilen hadisler nedeniyle yasaklanmış olan namazda konuşmanın kapsamına girmektedir.⁶³ İbâdîler, Peygamberimizin (s.a.v.) namazlarında bir müddet kunut okuduğuna dair hadislerin sahih olduğu kabul edilse bile sonrasında bunu okumayı terk ettiğini belirten rivayetler ile bunun neshedildiğini söylemektedirler. Konu ile alakalı hadis şöyledir: “O (s.a.v.) bir ay boyunca Arap kabilelerinden birisine beddua ederek kunut yaptı, sonrasında bunu terk etti.”⁶⁴ Dolayısıyla kunut başta meşru olsa bile sonrasında mezkur namazda konuşma yasağı ile neshedilmiştir.

Bisyevî bu konu hakkında Peygamberimizin (s.a.v.) namazlarında hiç kunut okumadığı ya da bir müddet kunut okuyarak sonrasında bunu terk ettiğini ifade eden hadisleri zikrettikten sonra şöyle demektedir: “Bu hadisler kunutun Resulullah’ın (s.a.v.) Ensar’ı öldüren bir kabileye beddua etmesi olduğunu, sonrasında ise bunu terk ettiğini göstermektedir. Bu hadisler sahihse bile Resulullah (s.a.v.) kunut yaparken ölmemiştir. Ayrıca bu kunut insan kelamıdır. Namazda insan kelamı ile konuşmanın uygun olmadığını belirten hadis dolayısıyla biz kunut okumanın terk edilmesi görüşünü benimsedik.”⁶⁵

İbâdîlerin kunut okumanın meşru olmadığına dair diğer bir delilleri ise mutemet kitaplarından birisi olan Müdevvene’de geçen ve mezhep kurucusu olan Câbir b. Zeyd’in görüşünü aktaran şu rivayettir: “Ebû’l-Müerric’e

62 Bûsâfi, *er-Risaleü’r-Raziyye fi Mesaili’s-Salati Inde’l-İbâdiyye*, II/67-68

63 Ağberî, *el-Medhal ile’l-Fıkhi’l-İbâdî*, 371

64 İbn Mace, *Babu Ma Cae fi’l-Kunuti fi Salati’l-Fecr*, rkm. 1243

65 Bisyevî, *Câmiu Ebi’l-Hasan el-Bisyevî*, II/1061-1062

namazda kunut var mı diye sordum. O da şöyle dedi. Ebû Ubeyde, bana Cabir b. Zeyd'e bu konu hakkında sorulduğunu ve şöyle dediğini aktardı: Namazın hepsi kunuttur. Allah Teala şöyle buyuruyor: '(Bu adam mı,) yoksa âhîret kaygısıyla gece vakitlerinde secde ederek, ayakta durarak kendini ibadete veren kişi mi (daha iyi)'.⁶⁶ Biz de şöyle dedik: Ey Ebûş-Şa'sa sana bunun hakkında sormuyoruz. Bilakis şu kimselerin rükudan sonra yaptıkları hakkında soruyoruz. Onlar rükudan kalkınca ayakta dururken tehlil getirip dua ediyorlar. O da şöyle cevap verdi: Bu sonradan ortaya çıkmış, bilmediğimiz bir şeydir. Bizden önce geçen bu ümmetin hayırlularından böyle bir şey nakletmedik.⁶⁷

Bu konudaki diğer bir delilleri ise kendi kaynaklarında aktarılan şu iki rivayettir: Abdullah b. Abbas'tan rivayetle "Resulullah (s.a.v.) ile beraber namaz kıldık. Onu hiç kunut yaparken görmedik." Ebû Ubeyde şöyle dedi: Abdullah b. Ömer'den duydum. O namazda kunut yapılmaması görüşündeydi. Namazında hiç kunut yapmadığı gibi kunutu bidat olarak görüyordu.⁶⁸

İbâdiler ayrıca bunun üzerine farklı hükümler bina etmektedirler. Onlara göre kunut meşru olmadığından dolayı kunut okuduğu bilinen bir imamın arkasında namaz kılınır ve imam da kunut okursa o kişinin namazı fasit olur. Ancak imam kunut okumayıp sadece ayakta durursa o kişinin namazı tamdır. Kunut okuduğunu bilmediği bir kimsenin arkasında duran kimsenin namazı iade etmesine ise gerek yoktur.⁶⁹

Sonuç olarak İbâdilere göre namazda kunut okumak ya bidattir ya da mensuhtur. İki durumda da namazda okunması meşru değildir.

2.8. Öğle ve İkinci Namazlarında Kıraat

İbâdiyye mezhebinde namazdaki kıraat şartına ait hükümler namazlarda kıraatin cehrî ya da hafî olarak yapılmasına göre değişmektedir. Buna binaen Cuma namazı ve Sabah namazı gibi bütün rekatlarında cehrî kıraat yapılan namazların her rekatinde Fatiha ve zammı sure okunmaktadır. Bütün rekatlarında hafî kıraat yapılan Öğle ve İkinci gibi namazlarda her rekatta

66 Zümer Suresi, 9/39

67 Ebû Ğânim El-Horasâni, *el-Müdevenetü'l-Kübra*, I/341

68 Sâlimî, *Şerhu'l Câmiî's-Sahîb*, I/547

69 Sâlimî, *Meâricü'l-Âmâl ale Medârici'l-Kemâl*, IV/278-279

sadece Fatiha suresi okunmaktadır. Akşam ve Yatsı gibi bir kısmında cehrî bir kısmında hafî kıraat yapılan namazlarda ise ilk iki rekatta Fatiha ve zammı sure, diğer rekatlarda ise sadece Fatiha okunmaktadır.⁷⁰ Bu tabloya bakıldığında diğer mezheplerden farklı olan kısmın Öğle ve İkinci namazlarının ilk iki rekatında sadece Fatiha suresinin okunması olduğu görülmektedir.

İbâdîlerin bu konudaki nakli delilleri Abdullah b. Ubeydullah'tan aktarılan şu hadistir: “*Beni Haşim'den bir grup genç ile Abdullah b. Abbas'ın yanına girdik ve içimizden bir gence ona, 'Resulullah (s.a.v.) Öğle ve İkinci namazlarında kıraat yapar mıydı diye sor' dedik. O da hayır dedi. Belki de kendiliğinden okuyordur denilince İbn Abbas bu birinci sorudan daha kötü, O (s.a.v.) kendisine emredilene tebliğ eden bir kuldu dedi...*”⁷¹

Meşhur İbâdî alimlerden Şemmâhî bu konudaki akli delillerini ise şöyle anlatmaktadır: “*Öğle ve İkinci namazlarının ilk rekatında Fatiha'dan başka bir şey okunmamasının delili insanların bu iki namazda cehrî okuma olmadığına dair icma etmiş olmalarıdır. Biz gerek gece gerek gündüz olsun sadece Fatiha'nın okunduğu bütün rekatlarda kıraatin hafî yapıldığını gördük. Görmüyor musun Cuma ve Bayram namazları gündüz vakti olmasına rağmen Fatiha'nın yanında başka bir sure daha okunduğu için onlarda kıraat cehrî olarak yapılıyor.*”⁷² Bu ifadeye göre Öğle ve İkinci namazlarının ilk iki rekatında sadece Fatiha okunmasının sebebi, bu namazlarda kıraatin hafî olarak yapılıyor olmasıdır. Zira İbâdîlere göre kıraatin hafî yapıldığı bütün rekatlarda sadece Fatiha suresi okunmaktadır.

İbâdîler, Öğle ve İkinci namazlarında kıraatin hafî olmasını onların gündüz namazı olmasına bağlayanlara karşı ise şöyle demektedir: Eğer bu konudaki illet gündüz vakti olmak olsaydı Sabah, Cuma ve Bayram namazlarında da kıraatin hafî olması gerekirdi. Ancak bu namazlarda kıraatin cehrî olduğuna dair icma bulunduğundan dolayı illetin bu olduğunu iddia edenlerin görüşünün fesadı ortaya çıkmış olmaktadır. Aynı şekilde eğer cehrî kılınan namazların illeti gece namazı olmak olsaydı Akşam namazının üç, yatsı nama-

70 Tahir İsmail b. Musa el-Citâli, *Kavâidü'l-İslam* (Seeb/Umman Sultanlığı: Mektebetü'd-Dâmiri, 2015), 369.

71 Süleymân b. el-Eş'as Ebû Dâvûd es-Sicistânî, *Sunenu Ebî Dâvûd* (Dârur-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009), II/105.

72 Âmir b. Ali eş-Şemmâhî, *Kitâbu'l-İzâh* (Umman: Vizaratü'-Türasi ve's-Sekafe Saltanatu Uman, 1999), I/474.

zının üç ve dördüncü rekatlarında da kıraatin cehrî yapılması, ayrıca Cuma, Sabah ve Bayram namazlarında kıraatin hafî yapılması gerekirdi.⁷³

İbâdîlerin Kur'an okunurken susup dinlenilmesini emreden ayeti namazda Fatiha dışındaki kıraat ile sınırlı tuttuklarını yukarıda zikretmiştik. Buna binaen İbâdîlere göre bazı rekatlarda kıraatin cehrî olması o rekatlarda susulup dinlenecek bir surenin bulunmasından dolayıdır. Kıraatin cehrî olmaması ise ancak böyle bir surenin bulunmaması durumunda gerçekleşir. Dolayısıyla Öğle ve İkinci namazlarında kıraat hafî olduğuna göre bu namazların rekatlarında Fatiha dışında başka bir surenin okunmaması gerekmektedir.

Bu konudaki diğer bir akli delil ise şudur: Normalde cemaatin hükmü imamın okuduğuna kulak kesilip dinlemektir. Öğle ve İkinci namazlarında Fatiha dışında kıraat gerekli olsaydı cemaat okunan sureleri nasıl duyup da dinleyecekti.⁷⁴

2.9. Tahiyatta Parmağı Kaldırmak

Oturuşlarda Tahiyat okurken parmak kaldırmak ve parmağı sallamak ile alakalı farklı rivayetler bulunmaktadır. Bundan dolayı parmağın hangi durumda olacağı ya da ne zaman kaldırılacağı gibi konularda mezhepler arasında ihtilaf bulunmaktadır. İbâdîler, Tahiyat sırasında parmağın kaldırılmasını da sallanmasını da namaz dışı bir amel olarak gördüklerinden dolayı mekruh olarak kabul etmektedirler. Hatta kişi bunu kasten yapacak olursa namazı fasit olmaktadır.⁷⁵ Salimî, sahih olsalar bile bu konu hakkındaki hadislerin mücmel olduğu için açıklamaya ihtiyacı olduğunu söylemektedir. Ayrıca ona göre bu hareketi belirten rivayetler İbâdî alimler katında sabit olmamış, dolayısıyla da nakledilmemiştir.⁷⁶

2.10. Namazdan Çıkarken Tek Selam Vermek

İbâdîler, “*Namazın anahtarı abdesttir. Tahrimi tekbir, tahlili ise selâmdır*”⁷⁷ hadisi gereği namazdan selam vererek çıkmayı vacip/farz olarak görmektedirler. Ancak bu hadise dayanarak söyledikleri diğer bir konu ise namazdan çıkarken

73 Bûsâfi, *er-Risaletü'r-Raziyye fî Mesaili's-Salati Inde'l-İbâdiyye*, II/95. 5

74 Bûsâfi, *er-Risaletü'r-Raziyye fî Mesaili's-Salati Inde'l-İbâdiyye*, II/81

75 Sâlimî, *Meâricü'l-Âmâl ale Medârici'l-Kemâl*, IV/272

76 Sâlimî, *Meâricü'l-Âmâl ale Medârici'l-Kemâl*, IV/274

77 Ebû Dâvud, Taharet, 31: Tirmizî, Taharet, 3

iki değil tek selam verileceğidir.⁷⁸ Burada yanlış anlaşılmanmaya sebebiyet vermemek için tek selamdan kastın ne olduğu belirtilebilir. Zira tek selamdan kasıt sadece sağa ya da sadece sola selam vermek değildir. Bilakis onlara göre kişi sağ tarafa selam verirken “es-Selamu Aleyküm” ifadesini, sol tarafa selam verirken “ve Rahmetullah” ifadesini telaffuz etmektedir.⁷⁹ Yani tek selam lafzı ile hem sağa hem de sola selam verilmiş olmaktadır.

Bu görüş İbâdîlerdeki tek görüş olmayıp iki selam verileceğine dair de görüş bulunmaktadır. Avtebî *ez-Ziya* isimli ansiklopedik eserinde bu konudaki iki görüş bulunduğunu ve ikisini de yapmanın caiz olduğunu belirttiikten sonra Peygamberimizin (s.a.v), Hz. Ebû Bekir’in ve Hz. Ömer’in tek selam verdiği, Hz. Osman’ın ise onlardan sonra iki selam verdiği dair bir rivayet aktarmaktadır.⁸⁰ İbn Bereke ise *el-Cami* adlı meşhur eserinde Peygamberimizin (s.a.v.) hem tek hem çift selam verdiğini belirtmekle beraber selamın yukarıda zikrettiğimiz şekilde tek selam ile hem sağa hem sola verilerek yapılacağını söylemektedir.⁸¹

2.11. Sehv Secdesi

Sehv secdesi ile alakalı birden çok mesele bulunmaktadır. Bunlardan birincisi sehv secdesinin ne zaman yapılacağıdır. Şemmâhî, sehv secdesinin selamdan sonra ve selamdan önce yapılacağına dair iki görüşün bulunduğunu söyleyip bunları zikretmekte ve bunlara ait hadis rivayetlerini nakletmektedir.⁸² Mi’velî ise günümüz Umman müftüsü Ahmed b. Hamed el-Halilî ile yaşayan meşhur İbâdî hadis alimlerinden Kannûbî’nin bu iki görüşü cemettiğini belirterek şunları aktarmaktadır: “*Bu konudaki mutemed görüş, sehv secdesinin Resulullah’ın (s.a.v.) selamdan önce sehv secdesi yaptığı durumlarda selam öncesinde, selamdan sonra sehv secdesi yaptığı durumlarda ise selamdan sonra yapılmasıdır. Bu konuda kafası karışanlar için ise kural şöyle özetlenebilir: Sehv*

78 Cîtalî, *Kavâidü’l-İslam*, I/381

79 Mi’velî, *el-Mu’temed fi Fıkhi’s-Salât*, 232

80 Ebu’l-Müslim Seleme b. Müslim el-Avtebî, *Kitâbu’z-Ziya*, thk. El-Hac Süleyman b. İbrahim Babziz el-Vercalani, Davud b. Ömer Babziz el-Vercalani, (Umman: Vizaretü’l-Evkâf ve Şuun ed-Diniyye, Saltanatu Uman, 2015), IV/449.

81 İbn Bereke, *Kitâbu’l-Câmi*, II/800

82 Şemmâhî, *Kitâbu’l-İzâh*, I/649

secdesi eğer bir fazlalık dolayısıyla yapılıyorsa selamdan sonra, eğer bir eksiklikten dolayı ise selamdan önce yapılır.”⁸³

İbâdîlerin sehiv secdesi konusundaki diğer bir farklı görüşü ise sehiv secdesini gerektiren durumlar ile alakalıdır. Zira onlara göre namazda bir eksiklik ya da fazlalık olması durumunda sehiv secdesi gerektiği gibi namazın sünnetlerinden birisinin unutulması durumunda da gerekmektedir. Sünnetlerden birinin kasten terk edilmesi ise namazın iadesini gerektirmektedir.⁸⁴

Sehiv secdesi ile alakalı son mesele cemaatle kılınan namazlarda vuku bulunan unutmaya ya da yanılmalardır. Zira İbâdîlere göre imam yanılır da cemaat bu fiilinde ona tabi olmazsa sadece imamın sehiv secdesi yapması gerekir. Eğer cemaat de imam ile birlikte aynı hatayı yapmışsa o zaman imamla beraber secde ederler. Asıl dikkat çekici olan durum ise imama uyan bir kimsenin kendi başına bir hata yapması durumunda onun kendi başına sehiv secdesi yapmasının gerekli oluşudur.⁸⁵ Yani İbâdîlere göre hatayı yapan ister imam olsun ister cemaatten biri, sehiv secdesi sadece hataya yapan kimse için gerekli olup hiç kimse başkasının hatasından dolayı sehiv secdesi yapmak zorunda değildir. Hatta İbâdîler imam hata yaptıktan sonra namaza başlayan kimsenin durumunu da tartışmışlardır. Buna göre eğer imam sehiv secdesini selamdan sonra yaparsa kişinin bu secdeyi yapmasına gerek yoktur. Ancak eğer selamdan önce yaparsa burada iki farklı görüş vardır. İmama uymanın zorunlu oluşundan dolayı secde yapması gerektiğini söyleyenler olduğu gibi imam ile beraber o hatayı yapmadığından dolayı sehiv secdesi yapmasına gerek olmadığını söyleyenler de vardır. İkinci görüşte olanlara göre bu durumda imama uyulması zorunlu değildir.⁸⁶

2.12. Vitir Namazı

İbâdîler, vitir namazının hükmünü vacip olan sünnetlerden olarak görmekte ve bu hükme delil olarak Peygamberimizin (s.a.v.) “*Allah Teala size kızıl develerden daha hayırlı altıncı bir namaz eklemiştir ki o vitirdir*”⁸⁷ sözü-

83 Mi'velî, *el-Mu'temed fi Fıkhî's-Salât*, 313

84 Cîtalî, *Kavâidü'l-İslam*, I/386

85 Şemmâhî, *Kitâbu'l-Îzâh*, II/648

86 Bûsâfî, *er-Risaletü'r-Raziyye fi Mesaili's-Salati Inde'l-İbâdiyye*, II/155

87 Sâlimî, *Şerhu'l Câmiî's-Sahîb*, I/329.

nü delil olarak getirmektedirler.⁸⁸ Onlara göre vitir namazının rekat sayısı üç olabileceği gibi daha fazla da olabilir. Yatsı namazının akabinde tek rekat ile vitir kılmak konusunda da bir beis yoktur. Vitir namazının son rekatı önceki rekatlara bitiştirilebileceği gibi onlardan ayrı olarak da kılınabilir.⁸⁹

2.13. Cemaatle Namazın Hükümü

İbâdîlerde cemaatle namazın hükümü konusunda farz-ı kifaye ya da farz-ı ayn olmak üzere iki farklı görüş bulunmaktadır. Eski dönem alimleri cemaatle namazın hükümünü farz-ı kifaye olarak görmektedir.⁹⁰ Muasır İbâdî uleması ise şer'î bir özü bulunmayan kimseler için namazları cemaatle kılmanın farz-ı ayn olduğu görüşündedir.⁹¹ Yukarıda zikrettiğimiz ve günümüzde yaşayan en büyük İbâdî alimlerinden Halîlî ve Kannûbî de cemaatle namazı farz-ı ayn olarak gören alimler arasındadır.⁹²

Cemaatle namazın farz-ı ayn olduğunu savunanların delillerinden bir kısmı ise şunlardır Allahu Teala şöyle buyurmuştur: “*Rüku edenlerle beraber rüku edin.*”⁹³ Bu durum ancak cemaat ile mümkündür. Diğer bir delil ise kendi hadis kaynaklarında geçen şu rivayettir: Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurdu: *İçimden öyle geçti ki odun toplanmasını emrederim toplansın, sonra namaz için emrederim ezan okunsun ve birine insanlara namaz kıldırması için emredip namaza gelmeyen insanlara gidip onların üzerine evlerini yakayım. Nefsimi elinde tutan yemin olsun ki sizden biri yağlı bir kemik ya da iki koyun paçası bulacağını bilseydi Yatsı namazına gelirdi.*⁹⁴ Eğer cemaatle namaz farz-ı kifaye olsaydı mescitte namaz kılanlar yeterli olurdu ve Peygamberimiz (s.a.v.) bu derece şiddetli bir ifadeyi zikretmezdi.

88 İbrahim b. Ali b. Bulurvah (ed.), *Mevsüatü'l-Âsâr el-Fıkhiyye*, I/367.

89 Ebu Cabir Muhammed b. Cafer el-İzkevî İbn Cafer, *el-Câmi'* (Umman Sultanlığı: Vizaratü'-Türasi ve's-Sekafe Saltanatu Uman, 2018), I/559-560.

90 Cîtalî, *Kavâidü'l-İslam*, I/393

91 Bûsâfi, *er-Risaletü'r-Raziyye fi Mesaili's-Salati Inde'l-İbâdiyye*, II/179

92 Mi'velî, *el-Mu'temed fi Fıkhi's-Salât*, 275

93 Bakara Suresi, 2/43

94 Ebû Yakup Yusuf b. İbrahim el-Vercelânî, *Kitâbu't-Tertîb fi's-Sahîbi min Hadisi'r-Rasul (s.a.v.)*, (Maskat/Umman Sultanlığı: Mektebetu Maskat, 2003), 93, rkm.184,

Diğer bir delil ise Abdullah b. Mes'ud'dan rivayet edilen şu hadistir: "... Eğer sizi evinde namaz kılıp cemaatten geri kalan şu kimse gibi evinizde namaz kılsaydınız Nebinizin sünnetini terk etmiş olurdunuz. Eğer Nebinizin sünnetini terk ederseniz saparsınız. Biz ancak nifakı malum olan münafık dışında hiç kimsenin cemaatten geri kalmadığını görürdük. Bazen adam iki kişinin omzu arasında sürüklenerek getirilirdi de safta dururdu."⁹⁵ Başka bir delil ise "Mescide komşu olan kimsenin namazı ancak mescidde olur"⁹⁶ mealindeki hadistir.

2.14. Seferiliğin Mesafesi

Seferiliğin mesafesinden maksat, kişinin ne kadar mesafe gitmekle ya da gitmek üzere yola çıkmakla seferî olacaktır. Mezheplerin ihtilaf ettiği bu mesafe hakkında İbâdîlerin görüşü bir kimsenin iki fersahlık yola gitmesiyle namazlarını kısaltmaya başlayacağı şeklindedir.⁹⁷ Günümüz ölçülerinde bir fersah yaklaşık altı kilometreye tekabül ettiğinden⁹⁸ dolayı İbâdîlere göre yolcunun namazlarını kısaltmaya başlaması için on iki kilometrelik bir sefere çıkmış olması yeterlidir. Mezhebin kurucu imamı olan Câbir'den de namazın kısaltılması gereken sefer mesafesinin altı mil/iki fersah olduğu rivayet edilmiştir.⁹⁹

İbâdîler seferîlik mesafesinin iki fersah olduğuna delil olarak şu iki rivayeti getirmektedirler: "*Resulullah (s.a.v.) ashabıyla birlikte Zülhuleyfe'ye geldi. İki rekat namaz kıldı ve (Medine'ye) döndü. Bu mesele hakkında sorulduğunda 'Size sefer sınırını göstermek istedim' buyurdu.*"¹⁰⁰ Bu hadis, İbâdî kaynaklarında çok meşhur olmakla birlikte kendi hadis kitaplarında geçmemektedir. Bu konudaki ikinci delilleri ise Enes b. Mâlik'ten aktarılan şu rivayettir: "*Resulullah (s.a.v.) ile birlikte Öğle namazını Medine'de dört rekat olarak kıldım. İkinci namazını ise Zülhuleyfe'de iki rekat olarak kıldım.*"¹⁰¹ Zülhuleyfe ise Medine ehlinin mikat mekanı olup Medine'den uzaklığı altı mil yani iki fersahtır.¹⁰²

95 Müslim, Babu Salati'l-Cemaati min Süneni'l-Hüda, rkm.1046

96 Rebi b. Habîb el-Ferâhidî, *el-Câmius's-Sahîb*, (Umman Sultanlığı: Vizaretü'l-Evkâf ve Ş-Şuun ed-Diniyye, Saltanatu Uman, 2011), 59 rkm.258

97 Sâlimî, *Meâricü'l-Âmâl ale Medârici'l-Kemâl*, V/165

98 Yusuf Halaçoğlu, "Fersah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), XII/412.

99 Bekkûş, *Fıkhul-İmam Câbir b. Zeyd*, 208

100 Şemmâhî, *Kitâbu'l-İzâh*, II/622-623

101 Buhârî, Babu Yaksuru İza Haraca min Mevdühi, rkm. 1039

102 Sâlimî, *Meâricü'l-Âmâl ale Medârici'l-Kemâl*, V/166

2.15. Seferîlik Müddeti

İbâdîlerin seferîlik hakkındaki diğeri bir farklı görüşleri yolculuğa çıkan kişinin bulunduğu mekânda kaç gün süreyle namazlarını seferî olarak kılabilceği hakkındadır. Bu konuda mezhebin görüşü, yolcu kimse bir yeri vatan edinmediği sürece orada ne kadar kalırsa kalsın namazlarını seferî olarak kılabilceği şeklindedir.¹⁰³ Bu görüşe göre İbâdîler seferîlik müddeti belirlerken kişinin bulunduğu mekânda ne kadar kaldığına değil, bulunduğu mekânı vatan edinip edinmediğine bakmaktadırlar. Örneğin Cidde doğumlu olan ancak ilim talebi için Medine'ye gelmiş bulunan bir kimse, ömrünün sonlarında tekrar Cidde'ye dönme niyeti taşıyorsa Medine'de bulunduğu süreç ne kadar uzarsa uzasin orada seferî hükmünde olmaktadır.

Mezhebin imamı olan Câbir b. Zeyd de seferîlik müddeti konusunda aynı görüştedir. Zira Bekkuş şöyle demektedir: “*İmam Câbir b. Zeyd, bir yerde sürekli kalsa dahi orayı vatan edinmedikçe yolcunun namazını kısaltarak kılacağı görüşündedir.*”¹⁰⁴ Buna binaen Sâlimî bir kimsenin vatan edinmeden bir namaz müddeti geçirmesinin caiz olmadığını söylemektedir. Zira bu durumda kişinin ömrü boyunca namazlarını kısaltması mümkün hale gelecektir.¹⁰⁵

2.16. Seferde Namazları Kısaltma (Kasr) ve Birleştirme (Cem’)

Yolculuk halinde namazların kısaltılması mezhepler arası ihtilafı olmakla beraber İbâdî fukahaya göre yolculuk halinde namazları kısaltmak farzdır.¹⁰⁶ Kazaya kalan namazlar ise kişinin hatırladığı zamanki durumuna göre kılınmaktadır. Yani yolculuk esnasında unutilan namaz mukîm iken hatırlanırsa tam olarak kılınırken mukîm iken unutilan namaz yolculuk esnasında hatırlandığı durumda kısaltılarak kılınmalıdır.¹⁰⁷

103 İbrahim b. Ali b. Bulurvah (ed.), *Mevsüatü'l-Âsâr el-Fıkhiyye li'l-İmam Ebi Ubeyde Müslim b. Ebi Kerime et-Temîmî* (Umman Sultanlığı: Vizaretü'l-Evkâf ve Ş-uun ed-Diniyye, Saltanatu Uman, 2018), I/372.

104 Bekkuş, *Fıkhul-İmam Câbir b. Zeyd*, 209

105 Sâlimî, *Meâricü'l-Âmâl ale Medârici'l-Kemâl*, VI/190

106 Cîtalî, *Kavâidü'l-İslam*, I/349, Kindî, *el-Musannef*, IV/448

107 Nureddin Abdullah b. Humeyd es-Sâlimî, *Cevberü'n-Nizâm* (Umman Sultanlığı: Vizaretü'l-Evkâf ve Ş-uun ed-Diniyye, Saltanatu Uman, 2018), I/160.

Namazların cemedilerek kılınması ise mezhep içerisinde caiz olarak görülmektedir. Ancak bizatihi yolculuk halinde olan kimsenin namazları cemetmesinin evla olduğu, mukim olduğu halde orayı vatan edinmediği için seferi olan kimsenin ise namazları müstakil olarak kılmasının evla olduğu belirtilmektedir.¹⁰⁸ Özellikle günümüz Umman müftüsü Halîlî'nin uzak yerlerden okumaya gelen ilim talebesine namazlarını cemetmeden müstakil olarak kılmalarını tavsiye ettiği söylenmektedir.

2.17. İsbal Halinde Namaz Kılma

İsbal kelimesi kişinin giydiği elbiseyi topuklarını geçecek şekilde uzatması, elbisenin topuklarını aşması manasına gelmektedir. İbâdîlere göre namazda kibir için elbisesini topuğundan aşağısına kadar uzatan kimsenin namazı caiz değildir.¹⁰⁹

Bu konudaki delilleri Câbir b. Zeyd'in Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayet ettiği şu hadistir: “Müminin paçası dizlerinin yarısına kadardır. Burası ile topuklar arasında günah yoktur. Topuklardan aşağısı ise ateştedir. -Bu sözü üç kez söyledi-. Allah izarını kibir ile sürükleyen kimsenin yüzüne bakmaz.”¹¹⁰ Sünnetten diğer bir delilleri ise şu rivayettir: “Namazda giysisini uzun tutan (isbal) kimsenin helal ve haram noktasında Allah'tan bir nasibi yoktur.”¹¹¹ İbâdîlerin bu ve benzeri hadislerden istidlal vechi tehdit edilen bir durum halinde kılınan namazın caiz olmayacağı şeklindedir. Bu hadislerde giysinin topukları geçecek şekilde uzun tutulması kibir alameti olarak sayılmıştır. Buna binaen mezhep içerisinde elbiseyi kibir kastı olmadan topuğu açacak şekilde uzatan kimse için bir sıkıntı olmadığına dair rivayet de bulunmaktadır.¹¹²

Elbisesini uzatan kimsenin imam ya da cemaat olması önemli değildir. Her durumda bu kimsenin namazı sahih olmamaktadır. Dolayısıyla elbisesini uzatan imamın arkasında kılınan namaz da sahih olmamaktadır.¹¹³ Hatta

108 Mi'velî, *el-Mu'temed fi Fıkhı's-Salât*, 341

109 İbn Bereke, *Kitâbu'l-Câmi*, II/775

110 Sâlimî, *Şerhu'l Câmii's-Sahib*, I/487

111 Ebû Davud, *Kitâbu's-Salât*, Babu'l-İsbali fi's-Salât, rkm. 547

112 Sâlimî, *Meâricü'l-Âmâl ale Medârici'l-Kemâl*, III/241

113 Bûsâfi, *er-Risaletü'r-Raziyye fi Mesaili's-Salati Inde'l-İbâdiyye*, II/248

İbâdîler bu konuda biraz daha ileri giderek imamın arkasında namaz kılan kişinin elbisesinin topuklarından aşağı olması durumunda ilk safta namaz kılan cemaatin namazının bozulacağını söylemektedir.¹¹⁴

2.18. Namazı Terk Eden Kimsenin Hükümü

İbâdîler namazı terk eden kimsenin durumunu ikiye ayırarak incelemektedir. Eğer kişi namazın farzietini inkâr ettiğinden dolayı namazlarını kılmıyorsa dinin asıllarından birisini inkar ettiği için ittifakla kâfir olur. Eğer namazın farzietine inanmakla birlikte tembellikten dolayı namazlarını kılmıyorsa küfrân-ı nimet anlamında kâfir sayılır ve kendisine inkârcı müşrik muamelesi yapılmaz.¹¹⁵

Sonuç ve Değerlendirme

Makalede namaz meseleleri hakkında zikredilen hükümlere bakıldığında İbâdî fakihlerin hüküm verirken ayetlerin yanında sıkça hadislere atıf yaptıklarını, ilk olarak kendi hadis kitapları olan Rebi' b. Habîb'in *Müsnef* ine başvurduklarını, ancak sadece bu kaynak ile sınırlı kalmayıp diğer hadis derlemelerinden de faydalandıkları görülmektedir. Mezhep imamı olarak kabul edilen Câbir b. Zeyd ve Ebû Ubeyde'den aktarılan görüşlerin de mezhebin hükümlerinin şekillenmesinde önemli bir yer tuttuğu mülahaza edilmektedir.

İbâdîlerin namaza dair hükümleri incelendiğinde namazda fazlalıklardan kaçındıkları ve en saf haliyle namaz kılmaya çalıştıkları görülmektedir. Hakkında kesin rivayet bulunmayan ya da farklı rivayetlerin bulunduğu iftitah tekbiri sırasında ellerin kaldırılması, intikal tekbirlerinde ellerin kaldırılması, kıyam sırasında ellerin bağlanması, Fatihâ'dan sonra âmin denmesi, namazda kunut okunması, Tahıyyat esnasında parmağın hareket ettirilmesi vb. meselelerde asıl olanın adem/yokluk olduğu görüşünden hareketle bunların yokluğuna hükmettiklerini söylemek mümkündür. Ayrıca bu hükümleri verirken ihtiyatlı olan ile amel etme ilkesine riayet ettikleri söylenebilir.

¹¹⁴ Mi'velî, *el-Mu'temed fi Fıkhı's-Salât*, 188.

¹¹⁵ Nasır b. Salim b. Adîm el-Behlâni, *Nisâru'l-Cevher fi İlmi's-Şer'i'l-Ezher*, (Maskat: Mektebetü Maskat, 2001), II/500.

İstiftah duasının tekbirden önce okunması, Fatihâ'nın rükün kabul edilmesi ve okunmadığı durumlarda kaza edilmesi, Öğle ve İkinci namazlarının bütün rekatlarında sadece Fatihâ'nın okunması, namazdan tek selam ile çıkılması, cemaatle namazda bireysel hatalardan dolayı cemaate sehiv secdesi yapmanın gerekli oluşu, seferîliğinin mesafesinin iki fersah, müddetinin ise orayı vatan edinmedikçe süresiz olması, isbal halinde kılınan namazın geçersiz olması gibi hükümler ise İbâdî fakihlerin cumhur ulemanın aksine verdiği hükümler olarak zikredilebilir.

Modern dönem İbâdî alimlerinin görüşlerinde daha belirgin bir şekilde gördüğümüz üzere özürsüz olan kişinin cemaate katılmasının farz-ı ayn olması, seferîlik durumunda caiz olmasına rağmen namazları cemetmemenin evla kabul edilmesi ya da namazı tembellikten dolayı terk eden kimsenin küfrân-ı nimet anlamında kâfir olarak sayılması gibi görüşler namaz hükümleri özelinde bireysel dindarlığın desteklendiği ve fetvaların bu yönde verildiği şeklinde okunabilir.

Sonuç olarak İbâdîlerin hüküm verirken ayet, hadis ya da sahabe uygulamalarından birine dayandıkları ve gerekli durumlarda akli delillendirmeler yaptıkları müşahede edilmektedir. Ayrıca İbâdî fıkhında namaz bahsi özelinde görülen farklı hükümler bu mezhebin fikhî anlamda diğer mezheplerin takipçisi olmak yerine müstakil bir mezhep olduklarını ve mezhebe mensup alimlerin kendi içtihatlarının bulunduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Kaynakça

- Abî, Ebû Bekr b. Ebî Şeybe 'Abdullâh b. el-. *el-Musannef*. Riyad: Dâru Kunûzi İşbiliyâ, 2015.
- Ağberî, İsmail b. Salih b. Hamdan el-. *el-Medhal ile'l-Fikhi'l-İbâdî*. Seeb/Umman Sultanlığı: Mektebetü'd-Dâmirî, 1. Basım., 2013.
- Ateş, Orhan. *Günümüz Umman İbadiyyesi*. Uludağ Üniversitesi, Doktora Tezi, 2007.
- Avtebî, Ebû'l-Müslim Seleme b. Müslim el-. *Kitâbu'z-Ziya*. Umman: Vizaretü'l-Evkâf ve'ş-Şuun ed-Diniyye, Saltanatu Uman, 1. Baskı., 2015.
- Bâdî, Muhammed b. Ahmed b. Seyf el-. *el-İmam Ebû Ubeyde Müslim b. Ebî Kerime Muallimen ve Kâiden*. Berke/Umman: Mektebetü Hazâinu'l-Âsâr, 1. Basım., 2018.
- Barûnî, Süleyman Başa el-. *el-Ezherü'r-Riyadiyye fî Eimmeti ve Mülüki'l-İbâdiyye*. Londra: Daru'l-Hikme, 1. Baskı., 2005.
- Behlâni, Nasır b. Salim b. Adım. *Nisâru'l-Cevher fî İlmi'ş-Şer'i'l-Ezher*. Maskat: Mektebetü Maskat, 1. Baskı, 2001.
- Bekkûş, Yahya Muhammed. *Fikhu'l-İmam Câbir b. Zeyd*. Seeb/Umman: Mektebetü'd-Dâmirî, 1. Basım., 2014.
- Bisyeví, Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed el-. *Câmiu Ebi'l-Hasan el-Bisyeví*, ts.

- Bulurvah, İbrahim b. Ali b. (ed.). *Mevsüatü'l-Âsâr el-Fıkhiyye li'l-İmam Ebi Ubeyde Müslim b. Ebi Kerime et-Temîmî*. Umman Sultanlığı: Vizaretü'l-Evkâf ve'ş-Şuun ed-Diniyye, Saltanatu Uman, 1. Baskı., 2018.
- Bûsâfî, Raşid b. Salim b. Raşid el-. *er-Risaletü'r-Raziyye fi Mesaili's-Salati Inde'l-İbâdiyye*, 2014.
- Citâlî, Tahir İsmail b. Musa el-. *Kavâidü'l-İslâm*. Seeb/Umman Sultanlığı: Mektebetü'd-Dâmirî, 5. Baskı., 2015.
- Çakan, İsmail Lütfî. "Câbir b. Zeyd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Dercîni, Ebû'l-Abbas Ahmed b. Said ed-. *Kitabu Tabakati'l-Meşayih bi'l-Mağrib*. II Cilt. Kostantiniye/ Cezayir: Matbaatu'l-Ba's, 1992.
- dî, Fehd b. Ali b. Hâşil es-Sa'. *Mu'cemul-Fukahai ve'l-Mütেকellimine'l-İbâdiyye, (Kısmü'l-Meşrik) Mine'l-Karni'l-Evvelî'l-Hicri İla Bidayeti'l-Karni'l-Hamîs Aşere'l-Hicri*. 2 Cilt. Maskat/Umman Sultanlığı: Mektebetü Maskat, 1. Baskı., 2008.
- Ebû Davud, Sami Sakr İd. *el-İmam Câbir b. Zeyd el-Ezdi ve Eserühü fi'l-Hayati'l-Fikriyye ve's-Siyasiyye*. Mifrak/Ürdün: Matâbiu'n-Nahda, 2000.
- El-Horasânî, Ebû Gânim Bişr b. Gânim. *el-Müdevvenetü'l-Kübra*. Umman: Vizaretü'-Türasi ve's-Sekafe Saltanatu Uman, 1. Baskı., 2008.
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 7. Baskı., 2019.
- Ettafeyyîş, Muhammed b. Yusuf. *Şerhu Kitabi'n-Nîl ve Şifâi'l-Alil*. Cidde: Mektebetü'l-İrşâd, 3. Baskı., 985.
- Göksün, Ahmet Faruk. *İbâdî Fıkhdının Tarihsel Gelişimi (Umman Örneği)*. İstanbul: İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, 2021.
- Abdullah b. Halife el-Hacci, Taarraf ale'l-Mezhebi'l-İbâdiyye, Maskat/Umman Sultanlığı: Mektebetü'l-Enfâl, 2018.
- Halaçoğlu, Yusuf. "Fersah". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Halifât, İvaz Muhammed. *Neşetü'l-Hareketi'l-İbâdiyye*. Amman: : Matâbiu Dâri's-Şa'b, 1978.
- Hârisî, Salim b. Hamed b. Süleyman el-. *el-Ukudu'l-Fiddiyye fi Usuli'l-İbâdiyye*. Umman: Vizaretü'-Türasi ve's-Sekafe Saltanatu Uman, 2., 2017.
- İbn Bereke, Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Bereke, el-Behlevî el-Umanî. *Kitâbu'l-Câmi*. Umman: Vizaretü'-Türasi ve's-Sekafe Saltanatu Uman, 2017.
- İbn Cafer, Ebû Cabir Muhammed b. Cafer el-İzkevi. *el-Câmi'*. Umman Sultanlığı: Vizaretü'-Türasi ve's-Sekafe Saltanatu Uman, 3. Baskı., 2018.
- İbn Mâce, Ebû 'Abdullâh Muhammed b. Yezid el-Kazvîni. *Sunenu İbn Mâce*. Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-'Arabîyye, ts.
- Kindî, Ebû Bekir Ahmed b. Abdullah b. Musa el-. *el-Musannef*. 4 Cilt. Umman: Vizaretü'l-Evkâf ve'ş-Şuun ed-Diniyye, Saltanatu Uman, 1. Baskı., 2016.
- Köse, Saffet. "Tekbir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Nâmî, Amr Halife en-. *Dirasât ani'l-İbâdiyye*. çev. Mihâil Hûrî. Tunus: Dâru'l-Garbi'l-İslami, 2012.
- Nâmî, Amr Halife en-. *Resâilü'l-İmam Câbir b. Zeyd*. Libya: Daru'd-Da'Ve, 1. Basım., 2018.
- Nedâbî, Nâsir b. Ali b. Salim en-. *el-İmâmetü'l-İbâdiyye fi'l-Yemeni ve'l-Hicaz*. Seeb/Umman Sultanlığı: Mektebetü'd-Dâmirî, 1. Baskı., 2019.
- Özdemir, Ahmet. *İbâdiyye'nin Ana Hadis Kaynağı Rebi' b. Habib'in Müsnedi*. Mardin: Şırnak Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı., 2018.
- Râşidî, Mübarek b. Abdullah b. Câbir er-. *el-İmam Ebû Ubeyde Müslim b. Ebi Kerime et-Temîmî ve Fıkhuhu*. Umman Sultanlığı: Matâbiü'l-Vefa, 1. Basım., 1993.
- Sâlimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Humeyd es-. *Şerhu'l-Câmii's-Sahîb, Müsnedü'l-İmam Rebi' b. Habib b. Amr el-Ferâhidî el-Ezdi*. Maskat/Umman Sultanlığı: Mektebetü Maskat, 1. Baskı., 2019.
- Sâlimî, Nureddin Abdullah b. Humeyd es-. *Cevherü'n-Nizâm*. Umman Sultanlığı: Vizaretü'l-Evkâf ve'ş-Şuun ed-Diniyye, Saltanatu Uman, 2018.

Sâlimî, Nureddin Abdullah b. Humeyd es-. *Meâriciü'l-Âmâl ale Medârici'l-Kemâl bi-Nazmi Muhtasari'l-Hisâl*. 4 Cilt. Mektebetü'l-İmami's-Sâlimî, 2010.

Sâlimî, Nureddin es-. *Telkînu's-Sibyân*. Vizaretü'l-Evkâf ve's-Şuun ed-Diniyye, Saltanatu Uman, 2004.

Savvâfî, Salih b. Ahmed es-. *el-İmam Câbir b. Zeyd el-Umani ve Âsâruhu fi'd-Dâve*. Maskat/Umman, 1981.

Sicistânî, Süleymân b. el-Eş'as Ebû Dâvûd es-. *Sunenu Ebi Dâvûd*. Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009.

Siyâbî, Ahmed b. Suud es-. *el-Medhal ile'l-Mezbebi'l-İbâdî*. Seeb/Umman: Mektebetü'd-Dâmîrî, 2019.

Siyâbî, Salim b. Hammud b. Şamis es-. *İzâletü'l-Vâse an Etbâi Ebi's-Şâse*. Kahire: Vizaratü'-Türasi ve's-Sekafe Saltanatu Uman, 1979.

Şemmâhî, Âmir b. Ali eş-. *Kitâbu'l-İzâb*. Umman: Vizaratü'-Türasi ve's-Sekafe Saltanatu Uman, 4. Baskı., 1999.

Talal b. Halife b. Hamed Âl Abdusselam. *Fütyâr-Rebi' b. Habib*. Maskat/Umman Sultanlığı: Zâkiratu Uman, 1. Baskı., 2018.

velî, El-Mu'tasım b. Said el-Mî'. *el-Mu'emed fi Fikhi's-Salât*. Beyrut/Lübnan: Mektebetü'l-İstikame, 7. Baskı., 2018.

Vercelânî, Ebû Yakup Yusuf b. İbrahim el-. *Kitâbu'l-Tertîb fi's-Sahibi min Hadisi'r-Rasul (s.a.v)*. Maskat/Umman Sultanlığı: Mektebetü Maskat, 4. Baskı., 2019.